

ประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ

กรณีศึกษา : เครื่องข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา

อัมพันธ์ พิณฑกนก, ศุภฤกษ์ ดวงขวัญ, อรอนงค์ อุทัยหงษ์, สุพรรณมา เกงขุดทด

บทนำ

แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำสายสำคัญของประเทศไทย เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารให้กับประชาชนจำนวนมาก เป็นแหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางจากแม่น้ำสายนี้ ได้แก่ การอุปโภค การบริโภค การกสิกรรม การประมง การอุตสาหกรรม การคมนาคม และแม่น้ำสายนี้ได้ไหลผ่าน 9 จังหวัด และกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี จนถึงสมุทรปราการ

ปัจจุบันแม่น้ำเจ้าพระยาดอนล่าง มีชุมชนตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจำนวนมาก มีการปล่อยน้ำทิ้งจากชุมชน ทั้งขยะมูลฝอย สารพิษทางการเกษตร น้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม การขุดลอกทราย การใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำ การขยายพันธุ์ของผักตบชวาอย่างรวดเร็ว การใช้ประโยชน์น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาโดย มิได้มีการดูแลรักษาที่ดี ทำให้น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยามีคุณภาพต่ำ ซึ่งแต่เดิมน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาถือว่าเป็นแหล่งน้ำผิวดินที่สามารถอุปโภค บริโภคได้ โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำเป็นพิเศษ แต่ในปัจจุบันน้ำเสื่อมคุณภาพลงอย่างรวดเร็วจนเกิดภาวะมลพิษ น้ำปนเปื้อนขึ้นก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพอนามัย ทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากไม่อาจใช้น้ำสำหรับบริโภค อุปโภคได้ และนอกจากนี้อาจมีผลต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ที่เป็นอาหารของพวกเรา ผลกระทบต่อการเลี้ยงปลากระชัง ซึ่งเป็นการประกอบอาชีพของประชาชนที่อาศัยแม่น้ำอูร์ิมแม่น้ำ เป็นต้น

จากพฤติกรรมของประชาชนที่ใช้น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างปล่อยปละละเลย และไม่มีจิตสำนึก จึงส่งผลกระทบต่อแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ต้องประสบกับปัญหาการปนเปื้อน ทำให้คุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยามีแนวโน้มเสื่อมคุณภาพลงเรื่อยๆ ทางราชการต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้จ่ายในการอนุรักษ์แหล่งน้ำไว้ มีการสำรวจและเฝ้าระวัง เพื่อทำการวิเคราะห์คุณภาพน้ำทางด้านกายภาพ ปริมาณสารอินทรีย์ ปริมาณสารอนินทรีย์ ปริมาณโลหะหนัก ปริมาณสารพิษที่ใช้ในการเกษตร ปริมาณแบคทีเรีย และสารแขวนลอยต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดให้มีกลไกในการเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของภาครัฐมากขึ้น ตัวอย่างเช่น กำหนดไว้ในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และสิทธิบุคคล ดังนี้

แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ในมาตรา 78 (5) ได้บัญญัติให้รัฐต้อง “จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นเพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน”

แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ในมาตรา 87 กำหนดว่ารัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมประชาชน โดยต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ อย่างครบวงจรเริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การติดตามตรวจสอบ

มาตรา 66 และ 67 ให้สิทธิบุคคลมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ ในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ดังนั้น การสงวนและรักษาไว้ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนโดยตรง รัฐมีหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสร้างความสมดุลทางธรรมชาติให้เกิดขึ้นเพื่อลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายต่อประชาชน

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี ได้ตระหนักถึงความสำคัญการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก จึงได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินการโครงการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ ความรู้ ความเข้าใจ การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน องค์กร ชุมชน โรงเรียน/สถาบันการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เป็นเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ เพื่อนำข้อมูลของการติดตามตรวจสอบ มาใช้วางแผนป้องกัน พื้นฟูคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยาได้อย่างมีเหตุผลและเหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี ได้พยายามดำเนินการปรับปรุงประสิทธิภาพแก้ไขวิธีการทำงานให้สามารถเข้าถึงประชาชน มีการประสานการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง รวมถึงขยายเครือข่าย/สถานีตรวจวัดให้ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัดในเขตพื้นที่รับผิดชอบ และสร้างความเข้มแข็งให้กับ

เครือข่าย ส่งเสริมการเข้าสู่กระบวนการฝึกอบรมและการได้รับความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม จากจดหมายข่าว สิ่งแวดล้อม วารสารสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้นการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนในการเฝ้าระวัง คุณภาพน้ำ จะเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานและนำไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ การศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ
2. เพื่อศึกษาข้อมูลการมีส่วนร่วม และนำข้อมูลผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ และพัฒนาวิธีการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม สํารวจข้อมูลจากเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา ในพื้นที่รับผิดชอบ 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี และจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 106 คน ข้อมูลในแบบสอบถามประกอบด้วยรายละเอียดด้านต่าง ๆ 6 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป การทดสอบความรู้ การปฏิบัติ ทักษะการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การหาร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้ได้เรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ศึกษา ซึ่งได้เรียนรู้ประสบการณ์การทำงานการมีส่วนร่วมของประชาชน แก่ไข่วิธีการดำเนินงานของเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา มาตลอดระยะเวลา 3 ปี นำมาวิเคราะห์ข้อมูล เชิงคุณภาพ

สรุปผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไป

จากแบบสอบถามจำนวน 106 คน ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงร้อยละ 60.4 เป็นเพศชายร้อยละ 39.6 ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 50 ปี ร้อยละ 47.2 รองลงมาอายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 31.1 ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 56.6 รองลงมาสถานภาพโสด ร้อยละ 29.2 วุฒิการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษา ร้อยละ 31.1 รองลงมาจบชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 24.5 อาชีพส่วนใหญ่เป็นพนักงานของส่วนราชการ เช่น อาจารย์ เจ้าหน้าที่ อบต. สมาชิกอบต. ร้อยละ 34.0 รองลงมามีอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 23.6 เป็น ทสม. ร้อยละ 34.9 หน้าที่รับผิดชอบในเครือข่ายส่วนใหญ่เป็นกรรมการ ร้อยละ 70.8 มีระยะเวลาอยู่อาศัยในท้องถิ่นส่วนใหญ่อาศัยอยู่มากกว่า 30 ปี ร้อยละ 59.4 รองลงมาคือระหว่าง 21-30 ปี ร้อยละ 15.1 การได้รับข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ ร้อยละ 44.4 รองลงมาจากวารสารสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 22.6

2. ผลการศึกษาจากแบบสอบถาม

2.1 ด้านความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

ผลการทดสอบความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา จากแบบทดสอบ 10 ข้อ พบว่าส่วนใหญ่ทำคะแนนได้ระหว่าง 7-9 คะแนน ร้อยละ 79.3 รองลงมาทำคะแนนได้ระหว่าง 4-6 ร้อยละ 17.0 ค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา คือ 7.58 ที่ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน คือ 1.41

2.2 ด้านทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยาโดยรวมสรุปได้ว่าเครือข่ายมีทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ในระดับดี โดยทัศนคติเชิงบวกมีแนวโน้มของการเห็นด้วยอย่างยิ่ง ภาพรวม อยู่ในเห็นด้วยมาก ส่วนทัศนคติเชิงลบมีแนวโน้มไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ไม่เห็นด้วย

2.2.1 ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา (เชิงบวก)

ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา (เชิงบวก) เครือข่ายมีทัศนคติที่แสดงแนวโน้มของการเห็นด้วยอย่างยิ่ง ได้แก่ การคาดหวังให้แม่น้ำเจ้าพระยาใสสะอาดสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับทุกคนไปจนถึงรุ่นลูกหลาน ร้อยละ 76.4 รองลงมาคือ การส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และเกิดการอนุรักษ์มากขึ้น ร้อยละ 72.6 และปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก แต่ถ้าร่วมมือกันทุกภาคทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ ร้อยละ 72.6 และ การร่วมรณรงค์ไขปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ร้อยละ 71.7 และแม้ว่าการดูแลแหล่งน้ำจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้ว แต่ประชาชนต้องร่วมป้องกันรักษาแหล่งน้ำด้วย ร้อยละ 67.9 ส่วนคำถามที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือน้ำเน่าเสียทำให้ประเทศชาติต้องเสี่ยงประมาณในการแก้ไขมากขึ้น

2.2.2 ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา (เชิงลบ)

ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา (เชิงลบ) ที่แสดงแนวโน้มของการไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ได้แก่ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การรณรงค์ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเรื่องที่เสียเวลาเปล่า ร้อยละ 55.7 และไม่เห็นด้วยเรื่องปัญหาน้ำในแม่น้ำเน่าเสียเป็นปัญหาเฉพาะที่ ไม่เป็นปัญหาสำหรับบุคคลทั่วไป และ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเรื่องการแก้ไขปัญหาเน่าเสียเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงผู้เดียว

2.3 ด้านการปฏิบัติกิจกรรมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การปฏิบัติกิจกรรมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าเครือข่ายทำกิจกรรมแยกเศษอาหารก่อนล้างภาชนะ ให้ความร่วมมือกับส่วนราชการในการอนุรักษ์น้ำ ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแหล่งน้ำ และเข้าร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำเป็นประจำ มีค่าเฉลี่ยของคะแนนอยู่ระดับสูง ส่วนการไม่ปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แม่น้ำโดยตรง การนำน้ำหลังการซักผ้าไปรดน้ำต้นไม้ การสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของน้ำอยู่เสมอ การบอกกล่าวกับเพื่อนบ้านและแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อสภาพน้ำเปลี่ยนแปลง มีคะแนนอยู่ระดับรอง

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยาของเครือข่าย 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมด้านการรับรู้ผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

2.4.1 การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา สรุปรวมอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมที่น่าสนใจ ได้แก่ การรับฟังข้อคิดเห็นและคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ระดับมาก ร้อยละ 56.6 รองลงมาคือ รับทราบปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยตัวเอง

ส่วนการซักถามข้อปัญหาจากการประชุม หรือแก้ไขปัญหาล้อม และร่วมพูดคุยหรือประชุมร่วมพิจารณาความเป็นไปได้ของกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

2.4.2 การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา สรุปรวมอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมที่น่าสนใจ ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมกับเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมากร้อยละ 67.9 รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบคุณภาพน้ำ ร่วมดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน และมีส่วนร่วมในการชักชวนเพื่อนบ้าน ช่วยกันเฝ้าระวังและรักษาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ส่วนการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ/สิ่งแวดล้อม มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง

2.4.3 การมีส่วนร่วมด้านการรับรู้ผลประโยชน์ ; การอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การมีส่วนร่วมด้านการรับรู้ผลประโยชน์ ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา สรุปรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมที่น่าสนใจมีคะแนนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 64.2 มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำ ร้อยละ 60.4 การเสียสละเวลาเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ร้อยละ 51.9 และการทำให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ร้อยละ 48.1 ส่วนการได้รับคำชมเชยจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

2.4.4 การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล : การอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล ในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา สรุปรวมอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมที่น่าสนใจได้คะแนนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลหรือตอบแบบสอบถามเพื่อประเมินผลกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน ร้อยละ 64.2 รองลงมาคือมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐ ตามลำดับ

2.5. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา

1. ขาดงบประมาณในการดำเนินงานกิจกรรม
2. ขาดบุคลากรในการอบรมให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และขยายเครือข่ายแก่เด็กนักเรียนในชุมชน
3. ประชาชนในชุมชนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. น้ำทิ้งจากชุมชนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำโดยไม่ผ่านการบำบัด

2.6 แนวทางในการแก้ไขปัญหา

1. ควรทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
2. ควรเชื่อมโยงเครือข่ายต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
3. ควรมีกิจกรรมประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องถึงผลดี ผลเสียของการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานกิจกรรม
5. ต้องการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนบุคลากรในการอบรมให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และขยายเครือข่ายแก่เด็กนักเรียนในชุมชน

3. ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา

ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา ดังนี้ ความพึงพอใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 44.9 ระดับดีมาก ร้อยละ 36.7 ความพึงพอใจในการที่ท่านตรวจสอบคุณภาพน้ำแหล่งน้ำได้เอง อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 38.8 ระดับดีมาก ร้อยละ 55.1 การจัดตั้งเป็นทีมเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 46.9 ระดับดีมาก ร้อยละ 46.9 การจัดประชุมสัมมนาเพื่อให้เครือข่ายได้ประชุมพบปะกัน อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 36.7 ระดับดีมาก ร้อยละ 40.8 ความรู้สึกรู้สีกของท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 44.9 ระดับดีมาก ร้อยละ 49 การติดตามและการตรวจเยี่ยมจากเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ของท่าน อยู่ในระดับดีมากที่สุด ร้อยละ 26.5 ระดับดีมาก ร้อยละ 65.3

4. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี ได้ดำเนินงานโครงการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อปี 2550 ในพื้นที่รับผิดชอบ 6 จังหวัด เพื่อเป็นสถานีในการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำอย่างง่าย โดยมีเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่จังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี จนถึงจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 10 เครือข่าย

ต่อมาในปี 2551 ได้ขยายผลการดำเนินงานโดยการเพิ่มเครือข่ายจำนวน 7 เครือข่าย รวมมีเครือข่าย 17 เครือข่าย และในปี 2552 ได้เพิ่มเครือข่ายจำนวน 3 เครือข่าย เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่มากยิ่งขึ้น รวมมีเครือข่ายทั้งสิ้นจำนวน 20 เครือข่าย โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด อบรมให้ความรู้การตรวจสอบคุณภาพน้ำ ให้เครือข่ายสามารถดำเนินการ ตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างง่ายด้วยชุดตรวจวิเคราะห์ภาคสนามในพื้นที่ของตนเอง ได้แก่ การตรวจวัดออกซิเจนละลายน้ำ (Dissolved Oxygen, DO) การตรวจวัดความเป็นกรด-ด่าง และการตรวจวัดอุณหภูมิ และกำหนดบทบาทหน้าที่ของเครือข่าย ดังนี้

1. เครือข่ายจัดตั้งทีมทำงาน ประกอบด้วยสมาชิกในชุมชนที่สนใจการรักษาสิ่งแวดล้อม และสร้างการมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีมเพื่อให้เพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาคุณภาพ
2. เครือข่ายดำเนินการตรวจสอบคุณภาพน้ำ โดยการตรวจหาค่าออกซิเจนละลายน้ำ ตรวจวัดความเป็นกรด-ด่าง และอุณหภูมิของน้ำ เดือนละ 1 ครั้ง ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน
3. เครือข่ายรายงานผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำ โดยเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำฯ รายงานผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทราบตามแบบฟอร์มที่กำหนด ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน
4. เครือข่ายดำเนินงานเพื่อประชาสัมพันธ์ การลดการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ โดยการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน หรือภาคส่วนต่าง ๆ

จากผลการดำเนินงานโครงการเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปี 2550 โดยวิธีการเข้าชุมชน เลือกรวมชนที่มีความสนใจดำเนินงานด้านการดูแลรักษาคุณภาพน้ำ โดยมอบหมายให้สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด รับผิดชอบคัดเลือกชุมชน ประสานงานการดำเนินงานในพื้นที่ ประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อร่วมดำเนินการและสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่าย และให้ความรู้ด้านการตรวจสอบคุณภาพน้ำ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์การตรวจสอบคุณภาพน้ำแบบฟอร์มที่เกี่ยวข้อง ร่วมดำเนินงานกิจกรรมให้ประชาชนยอมรับว่าเราจะทำงานร่วมกัน สร้างความภาคภูมิใจให้กับเครือข่าย ให้โอกาสกลุ่มเครือข่ายเลือกประธานทำงาน จัดตั้งคณะกรรมการเครือข่าย จัดทำทำเนียบรายชื่อและให้เครือข่ายได้ใช้ประโยชน์จากทำเนียบรายชื่อในการประสานงาน จัดทำภาพกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์ จัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในการทำงาน และยกย่อง ยกตัวอย่างการดำเนินงานของเครือข่าย ต่อสาธารณะ ที่สำคัญที่สุดคือการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่ายประชาชน ร่วมดำเนินงานและรายงานผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำ อย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง มีการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความร่วมมือด้านการอนุรักษ์คุณภาพน้ำ การแจ้งแหล่งเกิดภาวะมลพิษ เช่น แจ้งเตือนคุณภาพน้ำในภาวะฉุกเฉิน ให้คำปรึกษาหารือ เป็นต้น รูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายประชาชน ในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น มีแนวทางการดำเนินงานที่ดี มีประโยชน์ต่อหน่วยงานและชุมชน อย่างมาก

การอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่องประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ กรณีศึกษา เครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม 4 ด้านได้แก่ ด้านความรู้ด้านทัศนคติ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความพึงพอใจ จำนวน 106 คน และข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า เครือข่ายส่วนใหญ่มีความรู้ค่อนข้างดี คิดเป็นร้อยละ 79.3 เนื่องจากเจ้าหน้าที่ให้ความรู้การตรวจสอบคุณภาพน้ำเบื้องต้น แก่เครือข่าย และส่งเสริมการเข้าประชุมและฝึกอบรมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

ทัศนคติในเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา เครือข่ายมีทัศนคติที่แสดงแนวโน้มของการเห็นด้วยอย่างยิ่ง ในการคาดหวังให้แม่น้ำเจ้าพระยาใสสะอาดสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับทุกคน ไปจนถึงรุ่นลูกหลาน ร้อยละ 76.4 รองลงมาคือ การส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และเกิดการอนุรักษ์มากขึ้น ร้อยละ 72.6 และปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก แต่ถ้าร่วมมือกันทุกภาคทำให้สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ ร้อยละ 72.6 และ การร่วมรณรงค์ไขปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ร้อยละ 71.7 และแม้ว่าการดูแลแหล่งน้ำจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้ว แต่

ประชาชนต้องร่วมป้องกันรักษาแหล่งน้ำด้วย ร้อยละ 67.9 ส่วนคำถามที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ น้ำเน่าเสียทำให้ประเทศชาติต้องเสียงบประมาณในการแก้ไขมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าเครือข่ายให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมโดยมองที่เป้าหมายเป็นหลัก และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมือ ถึงจะใช้งบประมาณทางราชการก็มีความจำเป็นหากสามารถที่จะรักษาคุณภาพน้ำได้ และประชาชนควรจะมีส่วนร่วมมือกันรักษาคุณภาพน้ำ ให้แม่น้ำเจ้าพระยาดีขึ้น และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเรื่องการรณรงค์ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเรื่องที่เสียเวลาเปล่า และไม่เห็นด้วยเรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงผู้เดียว จากข้อมูลดังกล่าว เครือข่ายเห็นว่าการอนุรักษ์คุณภาพน้ำเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ทุกภาคส่วน

ด้านการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าเครือข่ายทำกิจกรรมแยกเศษอาหารก่อนล้างภาชนะ ให้ความร่วมมือกับส่วนราชการในการอนุรักษ์น้ำ ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแหล่งน้ำ และเข้าร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์แหล่งน้ำเป็นประจำ ส่วนการไม่ปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แม่น้ำโดยตรง การนำน้ำหลังการซักผ้าไปรดน้ำต้นไม้ สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของน้ำอยู่เสมอ การบอกกล่าวกับเพื่อนบ้านและแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อสภาพน้ำเปลี่ยนแปลง ทำบ้างเป็นบางครั้ง ซึ่งอาจจะเกิดจากการไม่เห็นความสำคัญ การขาดความรู้ และขาดการประชาสัมพันธ์

ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยาของเครือข่าย 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมด้านการรับรู้ผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

1.การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ที่ได้นำสนใจได้แก่ การรับฟังข้อคิดเห็นและคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ระดับมาก ร้อยละ 56.6 รองลงมาคือ รับทราบปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยตัวเอง ส่วนการซักถามข้อปัญหาจากการประชุม หรือแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และร่วมพูดคุยหรือประชุมร่วมพิจารณาความเป็นไปได้ของกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

2.การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ ที่น่าสนใจ ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมกับเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมากร้อยละ 67.9 รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบคุณภาพน้ำ ร่วมดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน และมีส่วนร่วมในการชักชวนเพื่อนบ้าน ช่วยกันเฝ้าระวังและรักษาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ส่วนการ ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ/สิ่งแวดล้อม มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง

3. การมีส่วนร่วมด้านการรับรู้ผลประโยชน์ ที่น่าสนใจ ได้แก่ การสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 64.2 มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำ ร้อยละ 60.4 การเสียสละเวลาเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ร้อยละ 51.9 และการทำให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ร้อยละ 48.1 ส่วนการได้รับคำชมเชยจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด

4. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล ที่น่าสนใจ ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลหรือตอบแบบสอบถามเพื่อประเมินผลกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน ร้อยละ 64.2 รองลงมาคือ มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐ ตามลำดับ

ความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา มีความพึงพอใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ ความพึงพอใจในการตรวจสอบคุณภาพน้ำแหล่งน้ำได้เอง พึงพอใจการจัดตั้งเป็นทีมเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อให้เครือข่ายได้ประชุมพบปะกัน การติดตามและการตรวจเยี่ยมจากเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ของท่าน อยู่ในระดับดีมากถึงระดับดีมากที่สุด

จากผลการศึกษาข้อมูลการมีส่วนร่วมจะเห็นว่า เครือข่ายส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ หน่วยงานภาครัฐ มีจิตอาสา เสียสละเวลา เพื่อร่วมกันอนุรักษ์น้ำเจ้าพระยาให้มีคุณภาพน้ำดีสามารถใช้อุปโภค บริโภคต่อไป แต่ควรส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายในการให้ข้อคิดเห็น การซักถาม การบริหารงานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

ดังนั้นรูปแบบการดำเนินงานเครือข่ายเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปเป็นตัวอย่างในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น โดยคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การมีกิจกรรมร่วมกัน การมีปฏิริยาโต้ตอบในเชิงสร้างสรรค์ และการมีความรู้สึกร่วมกัน ซึ่งอาจได้รับการกระตุ้นจากการมีจิตสำนึกเดียวกัน เห็นปัญหาาร่วมกันและต้องการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ผลการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของประชาชนจะได้รับนำไปสู่การปฏิบัติและการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ ควรเปิดโอกาสให้เครือข่ายได้มีเวทีในการประชุมสัมมนา ฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ สร้างความมั่นใจ และสร้างเสริมประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล การให้ข้อคิดเห็น มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและภาคีเครือข่ายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทศวรรษหน้า” ระหว่างวันที่ 12-13 พฤศจิกายน 2552 ณ โรงแรมมณเฑียรพืทยากลาง จังหวัดชลบุรี จัดโดยศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

นโยบายการกำกับดูแลองค์กรที่ดี (Organizational Governance) สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม